

UOT: 027.7

Rəşad QARDAŞOV
Bakı Dövlət Universiteti,
t.ü.f.dok.,
qardashov@inbox.ru

MÜASİR UNIVERSİTET KİTABXANASI MODELİNDƏ İNFORMASİYA RESURLARININ YERİ VƏ ROLU

PLACE AND ROLE OF INFORMATION RESOURCES IN MODERN LIBRARY MODEL OF THE UNIVERSITY

МЕСТО И РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ В СОВРЕМЕННОЙ БИБЛИОТЕЧНОЙ МОДЕЛИ УНИВЕРСИТЕТА

Xülasə: Məqalədə müasir təhsil sferasında ali məktəb kitabxanalarının fondlarının komplektləşdirilməsinin bəzi məsələləri şərh olunmuşdur. Elektron informasiya ehtiyatlarının formalaşdırılması, onlardan səmərəli istifadə olunmasının əhəmiyyəti qeyd olunur. Kitabxanaçının bir informasiya mütəxəssisi kimi imicinin formalaşmasına, informasiya texnologiyaları mühitində kitabxanaların rolunun dəyişdirilməsinə və müasir ehtiyaclarının öyrənilməsinə vurğu edilir. Coxpilləli təhsil sistemində universitet daxilində yeni strukturların meydana çıxması səbəbindən kitabxana istifadəçilərinin sayında baş verən dəyişikliklər barədə məlumat verilir. Universitet kitabxanalarının tarixi retrospektivdə əldə etdiyi hüquqi normativ bazanın təhlili aparılır. Ali məktəb kitabxanalarının dəyişikliklərə və transformasiyalara vaxtında uyğunlaşması, inkişaf strategiyası və prioritetlər sistemini qurması və daim dəyişən dünyada öz missiyasını təyin etməsi qənaətinə gəlinmişdir.

Açar sözlər: Ali təhsil, universitet kitabxanası, kitab fondu, elektron mənbələr, informasiya resursları.

Abstract: The main aspects of university library collection development in changing education environment are discussed. The need for efficient management of building and using digital information resources is stressed. The focus is made on shaping the image of librarians and a professional guide, on transforming libraries' role and exploring modern user demands in the information and technological environment. The increase in the library user number is explained by the two-level education

system and new structures within the universities. The legislation and regulations of academic libraries' collection development are analyzed in the historical context. The authors conclude that the libraries have to adapt to continuous changes and transformations building their strategies and priority system, identifying their mission in the ever-changing world.

Keywords: higher education, university library, book support, digital resources, information resources.

Резюме: В статье рассмотрены основные аспекты комплектования вузовской библиотеки в меняющихся условиях образовательной среды. Отмечено необходимость грамотного управления формированием и использованием электронных информационных ресурсов. Сделан акцент на формировании имиджа библиотекаря как информационного специалиста, на трансформации роли библиотеки и изучения современных потребности пользователей в условиях информационно-технологической среды. Отмечено, что за счет введения постепенной системы образования и появления новых структур в составе вуза наблюдается рост числа пользователей библиотек. Проведен анализ нормативно-правового обеспечения процесса комплектования библиотеки вуза в исторической ретроспективе. Сформулирован вывод о том, что библиотеке необходимо своевременно адаптироваться к изменениям и преобразованиям, выстраивать стратегию развития и систему приоритетов, определять свою миссию в постоянно меняющемся мире.

Ключевые слова: высшее образование, библиотеки вуза, книжный фонд, электронные ресурсы, информационные ресурсы.

Giriş. Universitet kitabxanasının inkişafı informasiya məkanında baş verən dəyişikliklərin artması ilə xarakterizə olunur. Elm və təhsil sistemində baş verən dinamik dəyişikliklər ənənəvi formaların mövcudluğunu şübhə altına alan yeni texnologiyalarla rəqabət, təhsil xidmətləri bazarında artan tələbat və nəhayət elm və təhsilin qloballaşması, elmi layihələrin ortaya çıxması, miqyaslı elmi dəyişikliklər universitetlərin üzləşdiyi ən müasir problemlərdir. Şübhə yoxdur ki, dünya bu gün kəskin şəkildə dəyişmişdir, düşüncəmizi və həyat tərzimizi dəyişdirən yeni sənaye və informasiya inqilabının özəyi meydana gəlmişdir. Təhsil mühitinin global çevrilməsi, bir tərəfdən, universitet kitabxanalarının fəaliyyəti üçün müəyyən bir çətinlik yaradır. Lakin, digər tərəfdən, tamamilə yeni perspektivlər, təbiiqetmə vektorları açır. Bu fikirlər və tendensiyalar kitabxana icmasının mövqeyini konsolidasiya edilmədən mümkün deyil. [8, 83] Belə ümumi bir konsensusun formalaşdırılması öz xüsusi çəkisinə görə müstəsna yeri olan Ali məktəb kitabxa-

nalarının tədrisin və elmi tədqiqatların informasiya təminatında üzərinə düşən konturları müəyyənləşdirir. Burada diqqət çəkən məsələ ondan ibarətdir ki, universitet kitabxanalarının işinin tənzimlənməsi, vahid standartların və inkişaf modellərinin, müasir göstəricilərin olmaması baxımından əhəmiyyətli problemlər meydana çıxır. Buna baxmayaraq, elm və təhsilin inkişafı üçün böyük milli layihələrin icrası çərçivəsində ayrı-ayrı universitet kitabxanaları yalnız aid olduqları universitetin problemlərinin uğurlu həllini nümayiş etdirmir, bəzən də özləri öz proqramlarını formalaşdıraraq inkişafın lokomotivinə çevrilirlər. Təqdim olunan bu model dünyadakı universitet kitabxanalarının müasir və gələcək dəyişikliklər baxımından modernləşdirmə təcrübəsini özündə ehtiva edir. Edilən təhlilə əsaslanaraq universitet kitabxanalarının yeni şəraitdəki fəaliyyət modelini formalaşdırmaq və zəruri dəyişikliklərin, təbiiqetmənin əsas istiqamətlərinin sistemli həllinə çalışmaqdır.

Kitabxanaçılıq təhsilinin tədrisində peşəkar fəaliyyət tərzı, yüksək səviyyədə ixtisaslaşma, kollektiv işlərdə öndəçixmə kimi xüsusiyyətlər də öz əksini tapmalıdır. Bütün bunlar kitabxanaçılıq təcrübəsində düzgün tətbiq olunarsa, onda təhsilin keyfiyyəti daha da yüksək və effektiv olar. Beləliklə, daha effektiv kitabxanaçılıq təhsilini və təcrübəsini yaymaq üçün həmin sahə üzrə kadr yetişdirən müəssisə və təşkilatlarda təhsil alan mütəxəssislərə bu fikirləri aşılamaq lazımdır. Peşəkar əməkdaşlıqda kitabxanaçılıq təhsilinin və təcrübəsinin 2 infrastrukturunu müəyyənləşdirilmişdir: və əsas istiqamət bu sahə üzrə mütəxəssis kadrların hazırlanmasıdır. İkincisi isə fəaliyyət və istehsalıdır. [4, s. 83].

Əsas hissə: İnformasiya əsri adlanan XXI əsrdə ali məktəb kitabxanaları informasiya texnologiyalarının, elektron və ya rəqəmsal məzmunlu informasiyaların hər yerdə daha intensiv və aqressiv bir inkişafını hiss etdilər. Bu səbəbdən Ali məktəb kitabxanaları cəmiyyətdəki, təhsildəki, və informasiya axtarışındakı daimi, dinamik dəyişikliklər şəraitində fəaliyyət göstərməyi öyrəndilər. Müasir Universitet kitabxanası modeli özündə strukturlaşdırılmış və planlaşdırılmış tədbirlər sistemi əsasında məqsədyönlü və effektiv inkişafı nəzərdə tutur. Müasir Universitet kitabxanalarının əsas missiyasından da biri təhsilin və elmi tədqiqatların vahid informasiya dəstəyi mərkəzini yaratmaqdır. Müasir bir universitet kitabxanasının potensialı yalnız kitab fondunun dolğunluğu və aktualığı ilə deyil, eyni zamanda bütün istifadəçilərə ən qısa müddətdə ən yeni təhsil və elmi materialları təqdim etmək bacarığı ilə qiymətləndirilir. Kitabxana şində istər inzibati istərsə də metodiki rəhbərliyin mühüm əhəmiyyəti vardır. Ali təhsil müəssisələrinin elmi kitabxanaları metodik mərkəz kimi də fəaliyyət göstərməsi bu kitabxanaların üzərinə yeni vəzifələr və tələblər qoyur. [2, 283] Bununla birlikdə müəyyən bir universitetin kitabxana resurslarının inkişaf konsepsiyası,

si, inkişaf səviyyəsi, təhsil prosesinin xüsusiyyətləri, xidmət səviyyəsinin günün tələbləri çərçivəsində qurulması həm maliyyə imkanlarından həm də nəzərdə tutulmuş bu vəzifələri həyata keçirməyə qadir olan ixtisaslı kadrların mövcudluğu ilə müəyyən edilir. Mərhələli təhsil sisteminin tətbiqi universitetlərdə yeni strukturların formalaşmasına ya da genişləndirilməsinə gətirib çıxarmışdır. Buraya keyfiyyət və metodiki dəstək şöbələri, institutlar, tədqiqat və təhsil mərkəzləri kompleksləri aiddir. Həmçinin laboratoriyalar və İnformasiya texnologiya (İT) parkları universitetlərin fəaliyyət növlərinin genişləndirilməsinə səbəb olan əsas aparıcı amillərdəndir. [6, 87] Müasir ali məktəb kitabxanası xidmət təmin edən müəssisə kimi, onlara ayrılan vəsaitlərin yaxşı formalaşmış məqsəd və hədəflərə çatmaq üçün səmərəli xərcləndiyini, yüksək keyfiyyətli xidmətlər təklif etdiklərini sübut etməlidirlər. Qloballaşan informasiya mühitində ali məktəb kitabxanası etibarlı bir məlumat deposu funksiyasını yerinə yetirməlidir. Kitabxanaçı isə tədqiqat və təhsil fəaliyyətləri üçün məlumat tapmaqda istifadəçilərlə informasiya resursları arasında ixtisaslı vasitəçi olmağı bacarmalıdır. Kitabxananın inkişaf vektorlarını təyin etmək üçün kitabxanaçılar: Nə etmək istəyirik? Nə edirik? və Nə etdiklərimizi necə inkişaf etdirə bilərik? onlara ətrafında dinamik inkişaf konsepsiyası hazırlamalıdır. Müasir ali məktəb kitabxanası bir **infosfera** kimi müəyyən bir şəkildə strukturlaşdırılmış bir məkan olmalıdır. Burada əhəmiyyətli sosial-mədəni məlumatların yaradılması, toplanması və ötürülməsinin həyata keçirilməlidir. [6, s. 60-61]

Müasir şəraitdə universitet kitabxanası öz missiyasını aşağıdakı kimi formalaşdırıla bilər: 1. Məlumatları seçmək 2. Tamamlamaq 3. Sistemləşdirmək 4. Universitet işçiləri və tələbələri (ümumilikdə istifadəçilər üçün) bu məlumatlarla təmin etmək. Bu gün " İnternet nəslı "və ya " veb nəsil "kitabxanalara gəlir (daha çox virtual olaraq) və kitabxanaçılar onu məlumat əldə etmə prosesindəki davranışlarını öyrənmək məcburiyyətində qalırlar. Kitabxanalar həm də İnternet nəslin daxil olduğu bir zamanda bəzi laqeyidliliklə rastlaşırlar. Belə ki, elektron mənbələrdən istifadə edən qrupun əsas xüsusiyyətləri arasında təbii və zəhmət çəkmədən İnternet texnologiyaları ilə işləməmək, bloqları və sosial şəbəkələri sevməyi doğru hesab edirlər və dərsliklərə, tövsiyələrə laqeyd yanaşırlar. [9, 67] Universitet kitabxanalarının resurslarından istifadə edənlərin kəmiyyət və keyfiyyətcə artması, məlumat ehtiyacının, həcmimin artmasına da səbəb olmuşdur. Bu zaman da məlumatların vaxtı, formaları, yeri, yenilənmə sürəti və arxivdə saxlanması ilə bağlı yeni tələblər ortaya çıxır. Müasir ali məktəb kitabxanalarının elektron mənbələri informasiya sorgularının, ehtiyaclarının ödənilməsinə kömək edir. İnformasiya məkanında tam hüquqlu bir mövcudluq üçün universitet kitabxanalarından istifadə üçün öz elektron nəşrlərini, elektron kataloqlarını

və orijinal məlumat bazalarını təqdim edərək öz kolleksiyalarına giriş açması tələb olunur. Universitet kitabxanasının təhsil məkanında rolu və yerinin dəyişməsi ilə fondların formalaşmasına və komplektləşməsinə də yanaşmalar da dəyişir. Kitabxanada tematik-tipoloji qəbul planının, fondun əsas xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirən strateji sənədin formalaşdırılması, fondun inkişafının prioritet istiqamətləri, elmi tədqiqat mövzuları və istiqamətləri əsas götürülməlidir. Kitabxana təcrübəsinə uyğun olaraq kitabların kitabxana qaydası ilə işlənməsi daim diqqətdə saxlanılmalıdır. [1, s. 192]

Komplektləşdirmə prosesi, istifadəçi ehtiyaclarının öyrənilməsinə əsaslanan məlumat mənbələrinin seçilməsi və əldə edilməsinin aktuallığına yönəlmiş bir prosesdir. Bu proses elektron kitabxananın açıq və sınaq giriş mənbələri ilə inteqrasiyası prosesini asanlaşdırılır, sənədlərin tam mətnlərindən istifadə etmək hüququ ilə abunə şərtləri və ya lisenziya müqavilələri ilə girişin təmin olunduğu verilənlər bazalarından birbaşa istifadəni təmin edir. Komplektləşdirmədə əsas diqqət elektron mənbələrin əldə edilməsinə yönəldilmişdir. Çap olunmuş dərsliklərin alınmasına ehtiyac olduğunu sübut etmək getdikcə çətinləşir, çünki hazırda tədris ədəbiyyatının həcmi və onun yeniliyi üçün qanuni olaraq təsdiq edilmiş norma və tələblər olsa da ona nəzarət mexanizmi yoxdur. (Baxmayaraq ki, bəzi ali təhsil müəssisələri bu işə nəzarəti öz üzərinə götürmüşdür. Məsələn: Bakı Dövlət Universitetində müəlliflər tərəfindən çap edilmiş dərsliklərin, dərs vəsaitlərin müəyyən sayda Universitet elmi kitabxanasına verilməsi barədə müəllif öhdəliyi vardır) Yaxın keçmişdə universitet kitabxanasının komplektləşdirilməsi aydın və başa düşülən idi, çünki tənzimləmə bazası tədris ədəbiyyatı ilə təminatı və yeniliyini aydın şəkildə tənzimləyirdi. Əgər 10 il əvvəl dünyada kitabxanaların inkişaf perspektivlərinə tənqidi münasibət var idisə, indi bu tendensiya keçmişdə qaldı. Kitabxanalar bu gün informasiya cəmiyyətlərin yaradılması üçün şərait yaradan vacib qurumlardan birinə çevrilmişdir. Bu müsbət dəyişikliyi qeyd edən dünya kitabxanaçılığını IFLA-nın müxtəlif lahıyaları çərçivəsində bununla əlaqədar dəyişmiş mövqə göstərmişdir. Müasir cəmiyyət həyatında kitabxanaların rolu əsasən monoloji modeldən bütövlükdə cəmiyyətin fəaliyyətinin tam iştirakçısı olan modelə keçidi təmin etmişdir. Universitet kitabxanalarının inkişaf tendensiyalarının təhlili göstərir ki, an üçün müəyyən bir paylaşımın danışımaq mümkün deyil. Bu inkişafın əsas yolu universitet kitabxanalarına açıq olan fərqli modellərdən ibarətdir.

Böyük Britaniyanın İctimai, Məktəb və Universitet Kitabxanaları Birliyi tərəfindən Akademik Kitabxanaların Gələcək Xəritəsi işlənilib hazırlanmışdır. Burada Ali məktəb kitabxanalarının konsepsiyasına dair 10 paradiqma təklif olunmuşdur:

1. Hibrid kitabxanası: Çap və rəqəmsal mənbələri təmin edən kitabxanalar deməkdir. 1990-cı illərin sonunda ortaya çıxan bir paradiqma hələ də aktualdır. Bütövlükdə fondu əhatə edən bu model hələki bütün kitabxana fondları üçün tam xarakterik deyildir. Çünki, hələ də bütün kitabxanalar çap versiyasında elektron versiyaya tam keçə bilməmişdir.

2. Kitabxana kənar informasiya mühitində: Universitet icmasının ehtiyaclarını ödəmək üçün xarici informasiya mənbələrini seçmək, əldə etmək və idarə etmək kimi funksiyaları yerinə yetirib, əlaqəli şəkildə xarici informasiya mühitinə çıxışı əldə etmək.

3. Kitabxana məkan kimi: İnsanların gəldiyi kitabxanalar yalnız məlumat əldə etmək üçün deyil, həm də birgə məlumat yaratmaq üçün nəzərdə tutulmalıdır. Lakin dünya təcrübəsi onu göstərir ki, bu paradiqmanın hələ də dəqiqləşdirilməyə ehtiyacı var, çünki, kitabxanalar üçün yeganə platforma olmadığı üçün bu proses tam həyata keçirilə bilmir.

4. Kitabxana istifadəçinin həyatında: İstifadəçilərinin real iş axınlarına əsasən xidmətlərini müasirləşdirməyə çalışan kitabxanalar. Bu modeldə alimlərin elmi əsərlərinin hazırlanması, yazılması və təbliği prosesində kitabxana xidmətlərinin yeri və əhəmiyyəti nəzərə alınır.

5. Kitabxana infrastruktur kimi: Kitabxana fiziki və virtual məkanlar, informasiya ehtiyatları, mütəxəssislər, elmi və təhsil fəaliyyətlərinin həyata keçirildiyi sosial şəbəkələr və digər global mühitlə özündə birləşdirən infrastrukturdur. Buna əyani sübut olaraq kitabxanaların açıq elmi məlumatlar və məlumat idarəetmə sistemlərinin yaradılması sahəsindəki təcrübələrini göstərmək olar.

6. Hesablama kitabxanası: Kitabxanalar istifadəçilərin istəkləri əsasında əldə etməyi hədəflədikləri Süni intellekt mərkəzi olmalıdır. Burada kitabxanaçıların daha dərin iştirakına, ehtiyac duyulur.

7. Kitabxana xidmət istiqaməti kimi: Ali məktəb kitabxanaları məqsədlərini xidmətləri ətrafında qurmalıdır. Kitabxana ali məktəbə transformasiya olunaraq onun tələbləri çərçivəsində akademik fond formalaşdırılmalıdır. Bununla birlikdə, rəqabəti nəzərə alaraq, kitabxananın və kitabxanaçının təmin ediləməlidir.

8. Kitabxana rəqəmsal mühitdə: Fənlər daxilində və arasında məlumat mübadiləsinə təmin etmək üçün istifadəçilərin virtual icmalarını yaratmaq və onların istifadə hüququnu qorumaq üçün beynəlxalq fəaliyyətlərini quran kitabxanalar. Bu model şəbəkə səviyyəsində düşünməyi və davranmağı tələb edən və kitabxana mütəxəssisləri üçün böyük potensial yaradan təsirli bir modeldir.

9. Qlobal kitabxana: Cəmiyyətin dinamik inkişafı ilə əlaqədar olaraq müasir dövrü elektron kitabxanasız təsəvvür etmək mümkün deyil. Elektron

kitabxanadan istifadə mütəxəssislərin və istifadəçilərin zamandan və məkandan asılılığına son qoyur və əhəmiyyətli dərəcədə nəzəri və praktik çatışmazlıqları aradan qaldırır. Elektron kitabxanalardan danışıq bazası informasiya tələbatının ödənilməsində xüsusi yeri olan "verilənlər bazası"-nı da unutmaq olmaz. Məhz "verilənlər bazası" kitabxanaçılıq təhsilinə tətbiq edilən informasiya kommunikasiya texnologiyalarının əhəmiyyətli təsiri nəticəsində yaranmışdır. Bu modeldə kitabxanalar rəqəmsal qoruma kimi problemləri həll etmək üçün öz texniki təminatını global səviyyəyə istiqamətləndirilməyi bacarmalıdır. [5, s. 167]

10.Sərhədsiz kitabxana: Bu modeldə kitabxana təşkilatı baryerləri aşaraq fəaliyyət göstərir, digər sahələrin mütəxəssislərini əməkdaşlıq üçün cəlb edir, mövcud problemlərin həlli və yenilərinin qoyulması üçün açıqlıq və çeviklik tələb edir. [7, s. 3-5]

Nəticə: Yuxarıda qeyd edilən bu paradigmlər hərtərəfli və müstəqildir. Bununla birlikdə, müxtəlif imkanlar nümayiş etdirirlər. Göründüyü kimi təklif olunan bu istiqamətlərə görə kitabxanalar müasir elm və təhsilin informasiya təminatında oynaya biləcəkləri müxtəlif rollara açıqdır. Bütün bu fikirləri və araşdırmanın sonu olaraq aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

- Universitet kitabxanalarının müasir modelə uyğun inkişaf və transformasiyasının əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirmək elm və təhsilin informasiya təminatında əsas tendensiya olmalıdır.
- Müasir universitet kitabxanası yaratmaq səylərini birləşdirmək və Azərbaycan elminin ümumi informasiya məkanına inteqrasiyasını təmin etmək
- Müasir universitet kitabxanasını informasiya mərkəzi kimi formalaşdırmaq, ümumdünya informasiya məkanının ayrılmaz hissəsi olaraq bütövlükdə universitetin rəqəmsal çevrilməsinə qoyulan investisiyaları təşviq etmək
- Müasir universitet kitabxanası akademik cəhətdən elmi və təhsil coğrafi baxımdan isə şəhər və bölgə üçün mədəni fəaliyyət göstərən informativ mərkəz olmalıdır.
- Azərbaycan elminin elmi infrastrukturun müstəqil bir elementi olaraq universitet kitabxanaları ilə əlaqəli bir dövlət siyasətinin formalaşmasına töhfə vermək.
- Kitabxana fəaliyyətlərin modernləşdirilməsi üçün əsas istiqamətləri müəyyənləşdirmək və strateji əsasların davamlı planlaşdırılmasını təmin etmək

Göründüyü kimi, elektron informasiya ehtiyatlarının formalaşması və istifadəsinin sərişətli idarə olunmasına ehtiyac olduqca böyükdür. Kitabxanaçının məlumatlandırma bələdçisi, mütəxəssis kimi imicinin formalaşma-

sına, onun rolunun dəyişdirilməsinə və informasiya texnologiyaları mühtində müasir istifadəçi ehtiyaclarının öyrənilməsinə, coxpilləli təhsil sisteminin tətbiqi və universitet daxilində yeni strukturların meydana çıxması səbəbindən universitet kitabxana mühtündə dəyişikliklərin olduğu əyani sübutdur. Nəticədə kitabxananın dəyişikliklərə və dəyişikliklərə vaxtında uyğunlaşması, inkişaf strategiyası və prioritetlər sistemi qurması, daim dəyişən dünyada öz missiyasını təyin etməsi müasir dövrün qaçılmaz tələbidir.

Ədəbiyyat

Azərbaycan dilində

1. Xələfov A. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası -100 : Monoqrafiya .Bakı,"Elm və Təhsil", 2019.- 264 s
2. İsmayılov X. Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918-2000): Monoqrafiya. B., 2000, 440 s.
3. İsmayılov X. Kitabxana menecmentinin əsasları: dərs vəsaiti. Bakı, 2005, 199
4. Rzayev S. Kitabxana xidməti. Dərslik. Bakı: "Bakı Universiteti" Nəşriyyatı, 2009. – 337 s.
5. Rüstəmov Ə., Mustafayeva N. Avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemləri və şəbəkələri, Bakı, 2007, 235 s.

Rus dilində

6. Инфосфера и инфология / А. Д. Иванников [и др.]. – Москва : Торус Пресс, 2013. – 175 с.
7. Концепция развития вузовских библиотек России . Научная библиотека ТГУ.-2018.
8. Отставнова И. В. Шаматонова Г. Л. // Комплектование фондов вузовской библиотеки: проблемы и пути решения.-Науч. и техн. б-ки, 2018, № 5 с. 81-90
9. Шрайберг Я. Л. Электронная информация, библиотеки и общество: что нам ждать от нового десятилетия информационного века. Ежегод. докл. конференции «Крым», 2011.